

Våruppträdande av taigasädgås (*Anser f. fabalis*) och tundrasädgås (*A. f. rossicus*) i Umedeltat 2003-2010 – Dagsmaxnoteringar, omsättning och relation till rastantal i övriga Västerbotten och Norrbotten

Ulf Skyllberg, Per Bernhardtson, Per Hansson och Emmanuel Naudot

Taigasädgåsen (*Anser f. fabalis*) är en av få gåspopulationer i världen som minskar. Sverige har ett stort ansvar för rasen, då mer än halva världspopulationen om ca 70-85 000 individer uppehåller sig i landet under vår- och höststräcket. Umedeltat hyser regelbundet upp emot 5% av världspopulationen och över hälften av den skandinaviska häckpopulationen. Inom ramen för verksamheten vid Umedeltats Fältstation har taigasädgåsens (*Anser f. fabalis*) uppträdande i Umedeltat redovisats i flera publikationer. Numerären vårrarna 2002 och 2003 sattes i relation till historiska data för de viktiga rastlokalerna i Väster- och Norrbotten i FiV (Skyllberg m fl 2003). Taigasädgåsens fältval under en vårsång (2004) redovisades i Ornis Svecica (Skyllberg m fl., 2005), rastantalen 2002-2006 rapporterades tillsammans med en skattning av hela den skandinaviska häckpopulationen i Die Vogelwelt och rastantalen 2003-2008 i Västerbotten jämfördes timing och rastantal i finska Österbotten i Ornis Svecica (Skyllberg m fl 2008 och 2009). I denna publikation sammanfattar vi resultatet från Umedeltat Fältstations räkningar av sädgäss för perioden 2003-2010. Förutom rastantal i Umedeltat redovisas även räkningar i Brånsjön och Ostträsket, samt dagsmaximum för hela Väster- och Norrbotten. Dessutom ger vi en första överblick av tundrasädgåsens (*A. f. rossicus* – alt. *A. f. serrirostris*) förekomst i Umedeltat och Brånsjön under senare år.

Metoder

Umedeltats fältstation har på ideell bas under åren 2001-2010 följt och räknat sädgäss under vårrastperioden, som vanligen sträcker sig från början av april till början av maj. Från och med våren 2003 har räkningarna varit heltäckande och i stort sett dagliga. Under några år (2004-2006) räk-

nades gässen både dagtid under födosök och även mer regelbundet i samband med infloget till nattplats. Vanligen ger dessa båda metoder en god överensstämmelse (se Skyllberg m fl, 2009), vilket visar att hela sädgåsens furageringsområde har täckts in under de dagliga räkningarna. Vissa "svåra" år, då gässen behöver äta större delen av dygnet, flyger gässen in efter mörkrets inbrott eller ibland inte alls. Det betyder att metoden att räkna under kvällsinfloget inte ger ett rättvisande resultat. Detta upplevde vi våren 2006 då sädgässen anlände sent till Umedeltat. Den sena ankomsten och svårigheten att finna föda under den djupa snön tvingade sädgässen att söka föda även på natten. Denna erfarenhet, samt att räkning dagtid ger information om de områden som är viktiga för gässens födosök, gjorde att vi koncentrerade insatserna 2007-2010 till att räkna födosökande gäss dagtid. Vanligen utfördes räkningarna av 3-4 personer som samtidigt under 2-3 timmars tid besökte alla potentiella födosöksfält. Förutom sädgäss räknades även grågäss, tranor och sångsvan (se separat artikel i detta temanummer). Rörelser mellan fält noterades för att kunna tas i beaktande vid summeringen. Tidpunkten på dygnet valdes till sen eftermiddag, dvs 3-5 timmar innan kvällsinfloget, då gässen vanligen är som mest stationära och koncentrerade på att söka föda. För beskrivning av beräkningsmetoder för uppehållstid och omsättning, se Skyllberg m fl, 2009.

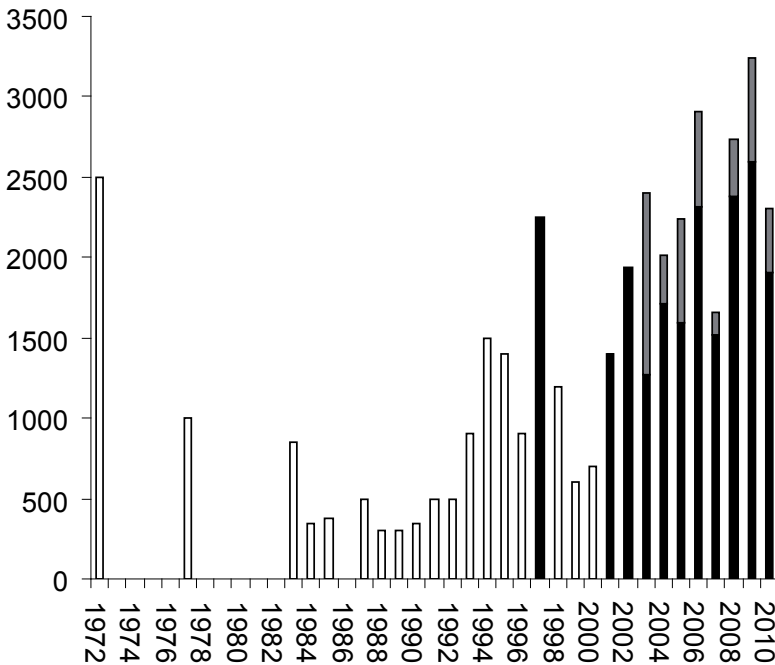
Resultat och diskussion

Historisk utveckling av högsta dagsmaximum

I Figur 1 redovisas historiska dagsmaximum för rastande sädgäss i Umedeltat. Sedan 1983 finns uppgifter att tillgå från den årliga fågelrapporten för Västerbotten. Note-

Dagsmaximum Umedeltat Sädgås våren 1972-2010

Figur 1. Uppgifter om rastande sädgäss (*Anser fabalis*) i Umedeltat 1972-2010.

ringen om 2500 ex från 1972 kommer från Olsson & Wiklund (1999). Det finns även en notering om 3000 ex 6.5 i Umedeltat 1955 (Olsson & Wiklund, 1999). Data för perioden 1972-2000 omfattar inte räkningar av hela slättområdet, utan representerar ofta enbart den största ansamlingen noterad inom ett begränsat och publikt område. Det mest avskilda och ofta mest frekventerade födosökfältet vid Skäret på sydligaste Degernäs-slätten besöktes mycket sällan av ornitologer innan 2001, och även Västerfjärden, den viktigaste natt- och dagrastplatsen, var svår att överblicka på g a slyridåer (som avverkades vintern 2001/2002). Även räkningarna 2001-2002 utgörs av stickprov under rastsäsongen,

men nu med avsikt att täcka in hela rastområdet. Data för 2003-2010 representerar i stort sett dagliga, heltäckande räkningar av sädgäss inom området.

I brist på heltäckande räkningar så kan vi inte dra några långtgående slutsatser avseende förändringar i sädgässens numerär i Umedeltat under perioden 1970-2010. Det höga antalet i Umedeltat 1955, samtidigt som Ostträsket uppvisade ett dagsmaximum runt 5000 ex 1955, 1958, 1959 och 1962 antyder dock att sädgässen kanske var upp emot dubbelt så talrik längs norra Norrlandskusten för 50 år sedan (om vi antar att sädgäss vid denna tid även rastade vid Brånsjön och i Luletrakten), jämfört med

Tabell 1. Högsta dagsnotering, antalet gåsdagar, maximal uppehållstid samt konservativ omsättningsberäkning av taigasädgäss (*Anser f. fabalis*) i Umedeltat våarna 2003-2010.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Högsta dagsnotering	1270	1710	1600	2320	1530	2380	2380^c	1900
Datum	26.4	21.4	22.4	24.4	18.4	21.4	23.4	25.4
Antal gåsdagar	14400	18615	18510	18445	18565	25555	27255	20090
Minsta antal göss	2500	2540	2240	2910	1660	2740	2980^c	2300
Max. uppehållstid (d) ^a	5.4	7.3	8.3	6.4	11.1	9.3	8.4	9.0
Antal göss om UT×0.8 ^b	3130	3210	2800	3620	2090	3430	3730^c	2890

^a Beräknat som antal gåsdagar dividerat med minsta antal göss

^b Beräknat med antagandet att uppehållstiden (UT) är överskattad med 20 %

^c Antalen är korrigerade för tundrasädgäss genom att nata att lika stor andel (8%) av sädgässen var av rasen tundrasäd gås som 2010

dagens totalt ca 6000 sädgäss (Tabell 2). Frågan är om detta speglar ett tidigare större skandinaviskt (inklusive NV Finland) bestånd eller om sträckvägarna är föränderliga och tidigare omfattade ett större bidrag av ryska sädgäss.

Dagsmax, gästimmor, uppehållstid och beräkning av totala antalet sädgäss 2003-2010

Dagsmaximum i Umedeltat har varierat mellan 1270 ex 2003 och 2590 ex 2009 (Tabell 1), och kan i första hand sättas i samband med vårens framskridande och väderbetingelser under sträckperioden. Det finns en tendens att dagsmaximum och antalet sädgästimmor har ökat på senare år. Våarna 2008 och 2009 visar såväl högsta dagsmaxima som antal sädgäsdagar. Även våren 2006 visade ett högt dags-

maximum. Den mellanliggande våren 2007 visade dock näst minsta dagsmaximum för hela perioden, och även 2010 gav ett måttligt dagsmaximum och antal sädgästimmor i nivå med åren 2004-2007. Om vi även summerar antalen vid Umedeltat, Brånsjön och andra mindre lokaler i södra Vb så får vi ett regionalt dagmaximum som är avvikande högt 2008 och 2009, medan 2010 är tillbaks på nivåerna för perioden 2005-2007 (Tabell 2). Även när vi summerar alla lokaler i Västerbotten och Norrbotten, så ser vi att 2010 ligger i nivå med 2005 – 2007 (ca 3900 – 4300), medan 2008 och 2009 visar högre antal (4800 respektive 5300). Detta indikerar att orsaken till de höga antalen 2008 och 2009 i första hand beror på att i stort sett hela sädgäsbeståndet anlände till Väster- och Norrbotten mer synkront, jämfört med perioden 2005-2007 och 2010 då gässen anlände i flera vågor till Väster- och

Tabell 2. Högsta dagssumma av taigasädgås (*Anser f. fabalis*) i Umedeltat, Brånsjön, samt avrundad högsta dagssumma för samtliga lokaler i södra Västerbotten och i Västerbotten och Norrbotten. Uppgifter för 2005-2008 från de senare lokalerna finns publicerade i Skyllberg m fl., 2009.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Umedeltat	1600	2320	1530	2380	2380	1900
Datum	22.4	24.4	18.4	21.4	23.4	25.4
Brånsjön	1510	534	1420	1300	1090	1050
Datum	24.4	30.4	21.4	22.4	25.4	26.4
Södra Vb	3000	2800	3000	3700	3700	2900
Datum	24.4	28.4	18.4	21.4	23.4	25.4
Vb + Nb	4300*	4000*	4300*	4800*	5300	3900*
Datum	24.4	28.4	22.4	22.4	26.4	26.4

* inklusive *A.f.rossicus*, uppskattningsvis <500 ex förutom 2008 och 2009 då upp emot 1000 *rossicus* kan ha ingått i räkningarna från Nb

Norrbotten (se diskussion i Skyllberg m fl., 2008, 2009). Både 2008 och 2009 var snödjupet relativt stort i inlandet och norr om Umeå, varför sädgässen kom att koncentreras i högre utsträckning än normalt till Umedeltat.

En konservativ beräkning av det verkliga antalet sädgäss som nyttjade Umedeltat gjordes genom att summera minskningen av antalet sädgäss från en

Tabell 3. Antalet tundrasädgås (*Anser f. rossicus alt. serrirostris*) i Umedeltat och Brånsjön 2009 och 2010.

Umedeltat		Beräknat (+omsättning) % av totala antalet sädgäss	Brånsjön	
Dagsmax räknat (datum)			Dagsmax räknat	Beräknat (% av totala antalet sädgäss)
2010	106 (20.4)	191 (210) 8.2%	10 (25.4)	16 (2%)
2009	70 (16.4)	Inte tillräckligt bra underlag	3 (21.4)	6 (1%)
2008	7 (17.4)	Inte tillräckligt bra underlag	Ingen observation	
2007	34 (3.5)	Inte tillräckligt bra underlag	11-35 (21.4)	

dag till en annan över hela rastperioden (Tabell 1). Denna beräkning underskattar det totala antalet gäss som utnyttjar området eftersom det verkliga antalet gäss som lämnar området underskattas dagar då även nya gäss anländer, vilket är vanligt under senare halvan av rastperioden (se Skyllberg m fl 2009). Division av totala antalet gästimmor med den konservativa skattningen av antalet sädgäss ger den maximala uppehållstiden i dagar. Den verkliga uppehållstiden är sannolikt något kortare eftersom antalet gäss är underskattade. Slutligen beräknades antalet gäss med antagandet att våra beräkningar överskattat uppehållstiden med 20 %. Om vi istället för antal sädgästimmor beaktar det konservativt beräknade eller korrigerade antalet sädgäss som nyttjade Umedeltat, så framträder ingen direkt trend över studieperioden (2003-2010). Även

med de nya data från 2009 och 2010 så kvarstår vår tidigare slutsats (Skyllberg m fl. 2009) att hela beståndet som rastar längs norrlandskusten består av i runda tal ca 5000 taigasädgäss. Notera att denna skattning är gjord under rastkulationen, då antalet tundrasädgäss är relativt få. Denna ras ses i första hand i Luleå området, med en topp i början av maj (Heinicke, 2010).

Observationer och beräkning av antalet tundrasädgäss

De senaste ca 5 åren har uppträdandet av tundrasädgäss alltmer uppmärksamats i Sverige. I samband med den snörika vintern 2005/2006 sågs flockar av övervintrande tundrasädgäss här och var i södra Sverige i tidigare inte skädat antal. I Umedeltat och Brånsjön har enstaka individer och små grupper av tundrasädgäss rapporterats sedan 2006, och sedan 2010 räknar vi även tundrasädgäss i mer organiserad form. En organiserad räkning, snarare än att notera de tundrasädgäss som ses under en traditionell räkning av sädgäss, tar längre tid eftersom avståndet för en säker residentifiering är betydligt kortare än vad som krävs vid en traditionell räkning. Under de 2-3 timmar det tar att simultanräkna sädgässen, hinner inte alla sädgäss rasbestämmas (eftersom det tar tid att komma tillräckligt nära). För att beräkna det totala antalet tundrasädgäss krävs således att antalet säkert rasbestämda sädgäss specificeras.

I Brånsjön, där man ofta kommer nära sädgässen förutom då de uppehåller sig i själva sjön, kontrollerades i stort sett alla individer till ras 2009 och 2010. Under dessa två år har tundrasädgässen utgjort ca 1 respektive 2%. Den största flock som noterats under åren sågs 2007, då 11

Figur 2. Tundrasädgås (*A. f. rossicus*). Typiska karaktärer är: kort hals, kort och hög näbb, kraftiga käkmuskler, kallgrått bröst. Näbbteckningen varierar men denna individ uppvisar den dominerande teckningen med ett subterminalt band av orange/rosa. Typisk näbbglipan ses också. Foto: Per Hansson

individer med säkerhet rasbestämdes till tundrasädgäss. Längre avstånd och delvis skymda individer gjorde att det fanns mistankar om att flocken som helhet kan ha utgjorts av upp emot 35 individer.

I Umedeltat sågs 43 individer våren 2007, bl a kontrollerades 459 sädgäss till ras då de sträckte in till deltat den 15.4, och 5 ex (d v s ca 1%) befanns vara av tundrarasen (Figur 2). Förutom spridda grupper i slättlandet, som uppskattningsvis utgjorde max 2% av rasbestämda sädgäss, dök en flock om 34 ex upp och rastade några dagar på Flisbergsgundet i början av maj.

Under våren 2008 sågs endast mindre grupper som utgjorde max 2 % av antalet rasbestämda individer. Våren 2009 sågs en stor, sammanhängande flock av tundrasädgäss som troligen uppgick till minst 70 ex. Dessutom sågs mindre grupper och en flock om ca 10 individer. Många sädgäss uppehöll sig på relativt stora observationsavstånd inom T-vägsområdet, vilket betyder att antalet tundrasädgäss sannolikt var större än det rapporterade antalet. Gissningsvis låg andelen tundrasädgäss mellan 5 och 8 %, d v s i nivå med 2010, vilket skulle motsvara ca 150-250 individer. Under 2010 räknade vi rasbestämda sädgäss under 10 olika dagar med en tyngdpunkt under rastkulminationen, vilket resulterade i ett beräknat antal om 210 tundrasädgäss. Det antalet motsvarar 8.2% av alla sädgäss som utnyttjade Umedeltat. Det skall bli intressant att se om de höga antal vi har sett de senaste åren håller i sig, eller om det är en tillfällig uppgång. Flera års räkningar behövs även för att utvärdera om den betydligt mindre andelen tundrasädgäss vid Brånsjön jämfört med Umedeltat under 2009 och 2010 består. De tundrasädgäss som ses i södra Vb har sannolikt sina häckningsområden på västra Kola- och på och omkring Varangerhalvön. Varje höst ruggar ca 900 sädgäss, med en majoritet av tundrarasen, på Varangerhalvön (Aarvak & Øien, 2009).

Tillkännagivanden

Vi vill tacka alla er som hjälp till med räkningarna i Umedeltat och Brånsjön under åren: Darius Strasevicius, Stefan Delin, Peter Mathisen, Micael Jonsson, Aron Sandling, Mats Strandberg, Jörgen Kragh, Tommy Magnusson, Ralf Norberg, Peder Andersson, Christer Laggar. Östen Andersson tackas för omfattande räkningar i Ostträsket och Mattias Nordlund för räkningar och uppgifter från Norrbotten.

Referenser

- Aarvak, T. & Øien, I. J. 2009. *Monitoring of Bean Goose in Finnmark County, Norway – results from 2008*. Norsk Ornitologisk Förening. NOFrappport 2-2009.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens Fåglar*. Umeå. Utgiven på uppdrag av Västerbottens Ornitologiska Förening.
- Skyllberg, U., Hansson, P., Bernhardtson, P. & Naudot, E. 2003. Taigasädgässen (*Anser f. fabalis*) i Umedeltat och Norra Norrlands kustland – rastantal under våren 2002–2003 i perspektiv till uppgifter från 70-, 80-, och 90-talen. *Fåglar i Västerbotten* 28: 54–64.
- Skyllberg, U., Hansson, P., Bernhardtson, P., Naudot, E. 2005. The roost-feeding area complex of Taiga Bean Goose (*Anser f. fabalis*) in the Ume River Delta Plains, Sweden – foraging patterns in comparison with Grey lag Goose (*Anser anser*), Whooper Swan (*Cygnus cygnus*) and Eurasian Crane (*Grus grus*). *Ornis Svecica* 15:73-88.
- Skyllberg, U., Hansson, P., Andersson, Ö., Bernhardtson, P., Gustafsson, R., Laisfeldt, M., Naudot, E. & Nordlund, M. 2008. Spring staging, flyways and population estimate of the northern Scandinavian Taiga Bean Goose (*Anser f. fabalis*) in 2002-2006. *Die Vogelwelt* 129: 253-262.
- Skyllberg, U., Nousiainen, N., Hansson, P., Bernhardtson, P., Andersson, Ö., & Nordlund, M. 2009. Spring migration of the Taiga Bean Goose *Anser f. fabalis* along the "Western Flyway" in northern Sweden: numbers in 2003–2008 and timing in comparison with the "Central Flyway" in western Finland. *Ornis Svecica* 19:199-214.
- Heinicke, T. 2010. Tundra bean geos *Anser fabalis rossicus* during spring migration in northern Sweden - Rare visitor or regular passage migrant. *Ornis Svecica* 20:174-183.